

OPEN MONUMENTENDAG

12 september 2004

[Landschap en herinnering in de zuidelijke Westhoek]

open monumentendag

[Open Monumentendag 2004]

Open Monumentendag (OMD) 2004 nodigt u opnieuw uit naar de zuidelijke Westhoek. Na het succes van vorig jaar laten leper, Poperinge, Zonnebeke, Heuvelland, Langemark-Poelkapelle, Vleteren en nu ook Mesen u opnieuw kennis maken met een streek die niet alleen getekend is door de Eerste Wereldoorlog, maar ook een rijk en gediversifieerd cultuurhistorisch patrimonium heeft.

In dit opzet wordt in de zuidelijke Westhoek opnieuw samengewerkt rond twee aspecten van het jaarthema 'Van nature... een monument': historische hoeves en Wereldoorlog I in het landschap. Hiervoor stellen de zeven gemeenten elk twee sites open, die tussen 10u00 en 18u00 doorlopend te bezoeken zijn en waar steeds een deskundige gids aanwezig is. Afwijkende openingsuren of verplicht geleide bezoeken worden verder in deze brochure opgegeven bij de beschrijving van het opengestelde monument. Wie één van de subthema's ten gronde wil uitdiepen en er vliegensvlug bij is, kan ook inschrijven op één van de twee begeleide bustochten langs de verschillende OMD-sites. De realisatie van deze circuits en het uitgeven van de voorliggende brochure wordt in belangrijke mate mogelijk gemaakt dankzij de financiële steun van de Provincie West-Vlaanderen.

In deze OMD-brochure van de zuidelijke Westhoek vindt u historische bijdragen over het landschap en Wereldoorlog I en de evolutie van de hoevebouw in de zuidelijke Westhoek, een gedetailleerde beschrijving van alle opengestelde sites, de modaliteiten voor de twee OMD-rondritten en een aantal bijkomende wandelingen en activiteiten die in de marge van het intergemeentelijk programma georganiseerd worden.

leper, Poperinge, Zonnebeke, Heuvelland, Langemark-Poelkapelle, Vleteren en Mesen wensen u alvast een dag vol pure verwondering voor al het moois dat de Westhoek te bieden heeft.

[Inhoud]

Landschap en Wereldoorlog I	2-5
Hoevebouw in de zuidelijke Westhoek	6-10
Opengestelde sites Wereldoorlog I	11-14
Opengestelde historische hoeves	15-17
Themawandelingen en gemeentelijke activiteiten OMD 2004	18-19
OMD-rondritten	20

[Landschap en Wereldoorlog I]

Wie zich in de zuidelijke Westhoek interesseert voor natuur en landschap, komt onvermijdelijk in contact met de Eerste Wereldoorlog. Het verloop van de oorlog is immers in belangrijke mate bepaald door de landschappelijke kenmerken van de streek. Maar de streek is ook blijvend getekend door de littekens die de oorlog nagelaten heeft. Daarom wordt in het volgend artikel enerzijds ingegaan op het belang van het landschap in de oorlog en anderzijds op de impact van de oorlog op het landschap. Een originele benadering door Franky Bostyn en Dominiek Dendooven, respectievelijk verbonden aan het Memorial Museum Passchendaele 1917 in Zonnebeke en het In Flanders Fields Museum in Ieper.

EEN HISTORISCHE HEUVELKAM

Op voorstel van de Britse aannemer John Norton-Griffiths beginnen de Britten naar het einde van 1915 met een magnum opus om de Duitsers letterlijk uit hun stellingen te schudden. Vanuit diepe schachten graven speciale Tunnelling Companies gangen onder de Duitse eerste linies en plaatsen daarin uiteindelijk 24 krachtige dieptemijnen. Maar de Duitsers krijgen weet van de zaak en bouwen tussen Sint-Elooi en Ploegsteert 29 tegenmijnschachten, van waaruit ze de Britse werken proberen te onderscheppen. Op 28 augustus 1916 slagen ze er in Mesen bij La Petite Douve in om vanuit hun tegenmijnschacht Heinrich II de tunnel naar de reeds geplaatste Britse lading te vernielen. Achter de huidige hoeve is nog altijd een andere tegenmijnschacht te zien, Hermann, die tot voor enkele jaren gebruikt werd als diepe waterput. Ook in Bayernwald (Wijtschate) bevinden zich nog 2 dergelijke tegenmijnschachten, Bertha 4 en 5, maar de Britten zijn hier nooit tot onder de Duitse stellingen gekomen. Op 7 juni 1917 worden om tien na drie 's morgens 19 dieptemijnen simultaan tot ontploffing gebracht. Een half miljoen kilo ammonal zorgt voor de grootste kunstmatige aardbeving tot dan toe, die pas in 1945 in kracht overtroffen wordt met de beide atombommen op Japan. De ontreddering bij de Duitsers is compleet en in amper een week tijd wordt de hele Wijtschateboog opgerold. Om tactische redenen worden de vier meest zuidelijke mijnen niet ontstoken. Eén daarvan ontploft na een hevig zomer-onweer in 1955, de andere drie wachten daar nog steeds op 'the trigger that never came'.

Na de rechtekking van de Wijtschateboog maken de Britten zich op om ook het Ieperfront te doorbreken. Voor de aanval wordt geen gebruik gemaakt van dieptemijnen, maar wel van een nooit geziene artilleriebeschieting. In de laatste twee weken van juli 1917 vuren de Britten meer dan 4,2 miljoen projectielen naar de Duitse stellingen, wat 2,5 keer meer is dan het jaar daarvoor aan de Somme. De beschietingen zorgen voor het definitieve einde van een tiental dorpen. Waar er in 1915-16 al overal schade en verwoestingen waren, blijft er nu helemaal niets meer over; geen huizen, geen straten, geen bomen en vooral ook geen grachten en geen drainagevoorzieningen meer. Daarbij komt nog dat 1917 een van de natste jaren van de eeuw wordt, zodat de streek in enkele weken verandert in een modderig maanlandschap, waarin mens, dier en machine verzuipen. Voor elke stelling moeten de aanvallers zich eerst een weg waden door de lager gelegen ondergelopen velden om dan op de hoogten door de Duitse verdediging te worden opgewacht met bunkers en mitrailleurs. De meeste sites kunnen dan ook maar ontzet worden met de hoogste daden van moed en zelfopoffering. Strategische plaatsen zoals de Steenbeek bij Sint-Juliaan, 's Graventafel, Broodseinde, Polygoon en Gheluveld Plateau spreken nu nog altijd tot de verbeelding. Na de Britten worden de Anzacs in de strijd gegooid en als ook die uitgebloed zijn, de Canadezen, die op 10 november eindelijk stranden in de ruïnes van Passendale, op de top van de midden-West-Vlaamse heuvelkam. Een verdere doorbraak zit er niet meer in. Het resultaat na

| 2nd Scots Guards graven zich in tussen Geluveld en Zandvoorde (1914)

| Duitse betonbunker bij de Palingbeek (1916)

Oorlog I

100 dagen strijd is bedroevend, 8 kilometer terreinwinst in een totaal verwoest landschap en 500.000 doden, gewonden en vermisten.

De zinloosheid van de opmars naar Passendale komt enkele maanden later op een schrijnende manier tot uiting, wanneer de Duitsers de Britten in precies twee dagen opnieuw tot voor de poorten van Ieper brengen. Voor de Duitse veteranen die hier al in 1914, '15 of '16 gevochten hebben, kan niets hen nog doen herinneren aan de oude dorpen Langemark, Zonnebeke, Zillebeke en Wijtschate. Voor de Belgen die hier in september 1918, na vier jaar Yzerfront, deelnemen aan het geallieerde eind-offensief, is de schok zo mogelijk nog groter. Zo krijgt soldaat Camiel Masschelein uit Beselare, die met zijn eenheid in Moorslede ligt, op 6 oktober 1918 speciale permissie om een bezoek te brengen aan zijn geboortedorp. 'Van al de bekende hofsteden, huizen, bomen, hagen en tronken, hoeksken, kanten en wegelkes, geen spoor meer. 't Is er al lijk weggetoverd en de grond van aanschijn veranderd. Niets meer dan eendlijke obusputten, de één nevens de andere, vol met stinkend vuil bruin sop, doorweven van hopen stekkerdraad, overgroeid van distels, netels en wilde woekerplanten. 'k Moet af en toe een eindeke ommetoer doen en over de putten springen, wil ik vooruit geraken. (...) Nevens de Molenstraat ligt een omwoeld soldatenkerkhof, daarover is 't al zompe en water. De plekke waar mijn geboortehuis mag gestaan hebben, vind ik met moeite terug. (...) Aan de Kruisstraat kan men uren en uren verre zien. Het zicht is door niets belemmerd, het verworpen landschap ligt er bloot en doods. De Kimmelberg ligt er lijk aan mijn voeten in die wijd uitgestrekte verlatenheid.'

Het militair-strategisch belang van de midden-West-Vlaamse heuvelkam kan niet genoeg onderstreept worden. In verschillende (oudere) publicaties lezen wij dan ook terecht dat de vijf slagen bij Ieper omschreven worden als 'the battles for the ridge'. In 1940 proberen Belgen en Britten opnieuw de Duitse opmars te stoppen op de heuvelkam. Passendale, Hill 60 en de Oude Vaart Ieper-Komen komen dan andermaal in het heetst van de strijd te liggen, maar de Duitse overmacht is zo groot dat de slag al na enkele dagen beslist wordt. In de jaren '50 laat het Belgisch leger in de zuidflank van de Kimmelberg nog een 20 m diepe commandobunker bouwen met het oog op een invasie tijdens de Koude Oorlog. In de moderne oorlogsvoering met telegeleide raketten en precisiebombardementen is het voordeel van enkele tientallen meter hoogteverschil te verwaarlozen. Maar ooit is dat anders geweest, hier in de Westhoek, het Slagveld van Europa.

HERSTEL VAN HET LANDSCHAP

Net voor de Eerste Wereldoorlog was de Ieperstreek, ondanks een verregaande ontbossing, nog steeds een oase van groen, met tal van bossen, boomgaarden, bomenrijen en hagen. De Grote Oorlog veegt niet alleen dorpen en steden van de kaart, maar transformeert ook het rijke, groene buitenlandschap in een troosteloze steppe. 'Wat hier vreemd aandoet, dat men zo ver het oog reikt, geen enkele boom meer ontwaart. Slechts steken hier en daar dode stammen in de grond', zo schrijft een bezoeker aan de frontstreek. De velden ogen rampzalig door de vele granaatputten, mijnkraters (tot 80 m doorsnede), het oorlogsschroot, de stapels onontpofte munitie, loopgraven, bunkers en smalspoorlijnen. De grond is bovendien gekloofd, gescheurd en overwoekerd door distels en ander onkruid. Bij de vereffening van 1 hectare land worden tot 5.000 kilo granaat-

Door de Duitsers veroverde mijnkrater bij Sint-Elooi (1916)

The Road to Passchendaele (1917)

[landschap en Wereldoorlog I]

scherven en obuskoppen verzameld en dit nog zonder de onontpofte springtuigen, waarvan er op sommige plaatsen tot 5 per vierkante meter naar boven komen. Bovendien is dit slechts een klein deel van wat dan nog effectief in de grond steekt.

In 1919 doet de Belgische vereniging van bosbouwkundigen haar jaarlijkse uitstap naar het Ieperse. Deze reis overtuigt hen ervan dat de streek nog lang niet voor de landbouw bruikbaar is en dat de kosten voor herstel te hoog zullen oplopen. Daarom wordt er krachtdadig gepleit om het centrale gedeelte van de frontstreek te bebossen. Anderen, zoals baron Ruzette, West-Vlaming en Minister van Landbouw, geloven wel in het herstel. Maar ook hij schat dat voor zowat 15.000 van de ca 90.000 hectares Verwoeste Gewesten het landbouwbaar maken zinloos is. De voorgestelde bebossing wordt echter, met uitzondering van de staatsbossen van Houthulst en Zonnebeke, nagenoeg nergens op gang gebracht. Als voornaamste oorzaak wordt het grote tekort aan plantgoed ingeroepen. Maar de plannen voor de grootse bebossing worden vooral doorkruist door het dynamisme van de mensen zelf, die met een ongeziene ijver alle gronden terug in gebruik nemen. Overal wordt het oude patroon van het landschap zoveel mogelijk hersteld. Pas in laatste instantie komen er ook weer bossen, maar dat enkel op terreinen die niet ingenomen of bruikbaar zijn door de landbouw. Toch zijn de voornaamste vooroorlogse bossen uiteindelijk opnieuw aangeplant, vooral deze die eigendom zijn van openbare instanties. Een mooi voorbeeld hiervan zijn de Gasthuisbossen in Zillebeke, die bijna allemaal in 1922 heraanplant zijn. Het minderwaardige plantgoed dat daar toen gebruikt is, zorgt echter nu nog altijd voor problemen. Op verschillende andere plaatsen is het bos echter definitief verdwenen, zoals het tijdens de oorlog beruchte 'Y-Wood' of 'T-Waldchen' in de nabijheid van Bellewaerde. Rond de Bellewaerde-hoeve is er dan weer 4 ha bosgrond bijgekomen omdat de daar aanwezige mijntrechters zo talrijk zijn dat men dacht er de grond nooit meer te kunnen nivelleren.

De belangrijkste motor achter het landelijk herstel is niet de Dienst van de Verwoeste Gewesten of het Ministerie van Landbouw, maar wel de Belgische Boerenbond. In augustus 1919 richt zij een Dienst voor het Herstel van West-Vlaanderen op met zetel in Roeselare. Via haar 'Spar- en Leengildes', de latere Raiffeisenkassen, verleent de Boerenbond ook voorschotten op de verwachte schadevergoeding. Met de 'Belgische Heidemaatschappij' zorgt de Boerenbond daadwerkelijk voor hulp bij het saneren van de gronden, waarvoor ze op piekmomenten tot 7.000 werklieden inzet. Dat het privé-initiatief veel verder gaat dan dat van de overheid blijkt bijvoorbeeld uit het dossier van Felix Vandenpeereboom, die in Geluveld en Zillebeke ruim 22 ha laat nivelleren door de Boerenbond en slechts 1,41 ha door de officiële Dienst van de Verwoeste Gewesten. Tenslotte beschikt de organisatie ook over een Bouwdienst, die honderden plannen voor hoeven en woningen tekent. Door de dienstverlening met betrekking tot de wederopbouw heeft de Boerenbond zich in de Westhoek stevig ingeplant en dat tot op heden. Ook tal van andere instanties en privé-personen staan in voor het effenen en heropbouwen van het platteland.

In 1920-21 komen dagelijks zo'n 30.000 werklieden uit het binnenland om er te helpen met het nivelleren van de gronden. Het belangrijkste werk daarbij bestaat in het dichtgooien van loopgraven, granaatputten en mijnkraters. Dat gebeurt door het onkruid en de 'slechte grassen' te maaien, de putten droog te leggen, het oorlogstuig te verwijderen en de putten weer te vullen, waarbij de vruchtbare grond bovenaan moet liggen. Het droogleggen van de putten verloopt echter niet van een leien dakje aangezien ook de afwateringskanalen nog niet hersteld zijn. Bovendien moeten de putten met de spade gevuld worden. Immers, pas na het effenen en het wegnemen van onkruid kunnen moderne technieken ingeschakeld worden, zoals de 'trekmotor' (tractor) voor het ploegen. Bij de eerste omploeging wordt op de verzuurde gronden tot 400 kg kalk per ha aangevoerd, wat in normale omstandigheden gedeeltelijke verbranding zou impliceren. In 1920 is het areaal nog zeer beperkt en wordt de al schaarse oogst bijna volledig opgegeten door een ongekende plaag van veldmuizen, die op sommige plaatsen tot 50 gaten per vierkante meter maken. Ook in de volgende jaren zijn er nog grote plagen van koperwormen, veldmuizen en ratten en blijft de landbouwopbrengst door een gebrekkige kwaliteit van de grond ontoereikend. De problemen worden pas hele-

Het nivelleren van de slagvelden (ca. 1920)

Het landschap vanop de Kemmelberg (ca. 1925)

Ploegen bij een tank op de Frezenberg (ca. 1920)

maal bezworen wanneer men de genivelleerde velden in een tweede fase gaat 'diepgronden' op zoek naar oorlogsbuit, maar waarbij ook betere teelaarde naar boven komt. Dat er bij de behandeling van de gevonden springstoffen heel wat slachtoffers vallen, hoeft weinig betoog, vooral dan tijdens het afdraaien van obuskoppen. Uit een lopend onderzoek voor de vijf Zonnebeekse deelgemeenten blijkt dat sinds de wapenstilstand al meer dan 100 mensen gedood of verminkt zijn ten gevolge van het manipuleren van springtuigen. Tegen 1930 is het grootste deel van de velden weer vruchtbaar en is ook het diepgronden achter de rug, mede door de instorting van de metaalpijpen.

Het hervatten van de veeteelt wordt bevorderd door schenkingen en door massale aankopen van dieren in het buitenland. Het Ministerie of de Boerenbond verkoopt die dan tegen lage en vaste prijzen. Hetzelfde gebeurt met meststoffen, zaden en plantaardappelen. Als oorlogsschade worden ook grote hoeveelheden landbouwmetaal uit Duitsland gerecupereerd. Vanaf 1920 worden er in de streek regelmatig landbouwtentoonstellingen georganiseerd. Al deze initiatieven ten spijt verkiezen vele eigenaars en pachters niet meer uit Frankrijk terug te keren. Daardoor veranderen in de jaren '20 heel veel hoeven en landerijen van eigenaar. In tal van dorpen blijven nog lang spanningen bestaan tussen de teruggekeerde oorspronkelijke inwoners en de aangespoelde 'oosterlingen' die vaak goede gronden hebben 'ingepikt'. Vele andere hoeves zijn nooit heropgebouwd.

Ook van de tientallen kastelen en landhuizen die in het leperse te vinden waren, zijn er verschillende nooit meer heropgebouwd, zoals de kastelen Polderhoek en Veldhoek in Geluveld. Hier en daar zijn er nog een paar ruïnes van die kasteeltjes overgebleven, zoals van het Château de la Hutte in Ploegsteert, het kasteel Godtschalk in Wijtschate en het kasteel de Stuers op Bedford House Cemetery. Indien ze wel herbouwd worden, gebeurt dat meestal ook niet helemaal op dezelfde plaats en in een andere vorm, zoals het kasteel Elzenwalle in Voormezele.

Vandaag lijkt het landschap op het eerste gezicht goed genezen te zijn van de wonden van de Eerste Wereldoorlog. Toch heeft precies die oorlog het landschap ingrijpend veranderd. De honderden hagen, kleine bosjes en bomenrijen zijn definitief verdwenen. Andere kenmerken, die nu precies het unieke van de Westhoek uitmaken, zijn ervoor in de plaats gekomen: erg zichtbare en vaak spectaculaire relictten zoals de tientallen begraafplaatsen en monumenten of de reuzenkraters van 7 juni 1917. De recuperatie van oorlogsmateriaal, zoals bunkers (als beschutting voor het vee), verzaagde rails of de zogenaamde frontstaken om net zoals tijdens de oorlog prikkeldraad aan te bevestigen, zijn subtieler. Het herinneringslandschap van de Westhoek wordt bepaald door historische en natuurlijke gegevens. Het samenspel tussen die twee elementen zorgt voor een uniek en te koesteren geheel. In slechts weinig andere gebieden in Vlaanderen hebben historische gebeurtenissen zo'n impact op het landschap gehad als de Eerste Wereldoorlog op de Westhoek. Bovendien is het landschap als het ware de laatste getuige van de Grote Oorlog. Hier is het allemaal gebeurd. Dit landschap draagt er de rechtstreekse sporen van. Het is onmogelijk de Eerste Wereldoorlog te begrijpen zonder het landschap te kunnen 'lezen'.

LITERATUUR

- Bostyn, F. *Inventarisatie Oorlogspatrimonium: De Klijte, Dranouter, Geluveld, Langemark, Loker, Kemmel, Voormezele*, 2002-2003. (Onuitgegeven manuscripten ABAF vzw)
- Bostyn, F. & Vancoillie, J. *Bayernwald: Het Croonaertbos in de Eerste Wereldoorlog*, Zonnebeke, 2000.
- Carnel, S. *La Reconstruction des Régions Dévastées après la Première Guerre Mondiale: Le Cas de Neuve-Eglise*, Brussel, 2002.
- Clout, H. *After the Ruins: Restoring the Countryside of Northern France after the Great War*, Exeter, 1996.
- Dendooven, D., Dewilde, J. e.a. *Ieper: De Herrezen Stad*, Ieper, 1999.
- Deseyne, A. & A.M. *Zonnebeke 1914-1918: Dood en Heropstanding van een Dorp*, Zonnebeke, 1976.
- Doyle, P., Bostyn, F. e.a. *Fields of Battle*, London, 2002.
- Edmonds, J. *Military Operations France and Belgium: 1914 & 1917*, London, 1925 & 1948.
- Hubert, P. e.a. *Bodemkaart van België: Verklarende Tekst bij de Kaartbladen*, Gent, 1956-1976.
- Steen, J. & Baccarne, R. *Boezing na 1914-1918*, Wervik, 1974.
- Vancoillie, J., Bostyn, F. & Pauwels, M. *Halfweg Menin Road en Ypernstrasse: Gheluveld 1914-1918*, Voormezele, 2002.
- Vandemaele, J. & Coudron, J. *Zillebeke: Verdoken Dorp in de Glooiingen van de Natuur*, Zillebeke, 1974.
- Verwilghen, R. e.a. *Nieuw-Vlaanderen*. Antwerpen, 1923.
- *Beknopte Bekendmakingen nopens den Dienst der Verwoeste Gewesten*, Brussel, 1921.
- *Belgische Boerenbond: Onze Werking in Verwoest Vlaanderen*, Roeselare 1921.

historische hoeves in de

[Historische hoeves in de zuidelijke Westhoek]

De Westhoek heeft een uitgesproken landelijk karakter met een grote diversiteit aan hoeves, ook al zijn die dan vaak heropgebouwd na de Eerste Wereldoorlog. In Poperinge en Vleteren bestaan er nog echt oude hoevegebouwen, waarvan sommige zelfs teruggaan tot het einde van de 16de eeuw. Over de evolutie van dit rijk en weinig ontgonnen erfgoed kunnen wij thans een boeiende synthese presenteren van de hand van Carlo Jengember, oud-Poperingenaar en archeoloog, herwerkt door Alexander Declercq en Franky Bostyn. Carlo Jengember heeft een bijzondere interesse in historische hoevebouw en werkt beroepshalve bij het Archief en Museum van het Vlaams Leven te Brussel (AMVB).

VAN PAALKUIL TOT VAKWERKBOUW

Het vroegste, nog bewaarde burgerlijk gebouw in de zuidelijke Westhoek is waarschijnlijk de Tempeliershoeve in Vleteren, die teruggaat tot 1534. Om meer te weten over de vroegere, in het bijzonder de middeleeuwse hoevebouw, zijn we aangewezen op de resultaten van archeologisch onderzoek. In de vroegste fase worden de woningen gemaakt volgens het principe van de paalkuilbouw, dit is een liggend skelet op palen die zonder fundering in de grond gestoken worden. Later plaatst men de palen niet langer in kuilen, maar op een liggende balk op de bodem. Nog later gebeurt dit op een voeting, waardoor het verrottingsproces van de palen in de grond tegengegaan wordt. Met deze overgang ontstaat de vakwerkbouw, in de volksmond 'plak en stak', die als een meccano in elkaar steekt.

Vakwerkbouw is niet typisch voor de Westhoek, maar het is wel een bouwtechniek die zich hier bijzonder gemanifesteerd heeft, vooral dan in Poperinge, Vleteren en in mindere mate ook in Heuvelland. Aan de basis ligt meestal een gemetste voeting van minder dan 1 m, die niet doorbroken wordt voor ingangen en vaak met teer gepekt is tegen de optrekkende vochtigheid. Op de voeting komt een houten muurbalk waarop verticale posten (stijlen) bevestigd worden en daarboven nog een tweede muurbalk. Daarna brengt men tussen de stijlen horizontale verbindingen (regels) aan van het pen- en gattype. De vrije vlakken tussen regels en stijlen worden opgevuld met leem of in een latere fase met baksteen. Voor het aanbrengen van de leem komt er tussen de regels eerst een vlechtwerk van twijgen ('vitsen'). In de Westhoek worden de vitsen verticaal aangebracht, waar dit in de rest van Vlaanderen meestal horizontaal gebeurt. Samen met de dichtheid in afstand tussen de stijlen en het schaarse gebruik van regels geeft dit de vakwerkstijl in onze streek een erg verticaal ritme. Na het optrekken van het gebintenskelet komt dan de dakconstructie, die rust op een kagespant en gewoonlijk de vorm heeft van een wolfs- of zadeldak. Voor de dakbedekking wordt gebruik gemaakt van lokaal roggestro, dat thans bij restauraties meestal vervangen wordt door ingevoerd riet. De dakafloop of 'ozing' eindigt met enkele rijen pannen, die zorgen voor een betere waterafvoer. De isolatie van de binnenzijde van het dak gebeurt met stropoppen of houten bebording in olm of eik. Tenslotte komt er rond de meeste woonhuizen een loopvlak met rechtopstaande bakstenen. In de loop der tijden zijn heel wat gebouwen versteend. Dit betekent dat de vakwerkconstructie intact blijft, maar dat de leem vervangen wordt door baksteen, dikwijls gemetst in visgraatmotief. In bepaalde gebouwen zie je zelfs dat leem en baksteen door elkaar gebruikt worden.

OMWALDE HOEVES IN DE MIDDELEEUWEN

De meeste, nog bewaarde historische hoeves gaan terug op een leengoed uit het feodaal tijdperk. De feodale verhoudingen

Nieuwkerke, Cense du Don

Kemmel, Busschaertlinde

zuidelijke westhoek

vinden we terug in de ontwikkeling van de hoevestructuur met leengronden, cijnsgronden en allodiale of vrije gronden. Een leenhouder kan zijn goed opdelen in verschillende lenen en deze op hun beurt nogmaals in achterlenen. Zo ontstaat vaak een bijzonder ingewikkelde structuur van afhankelijkheden. Leenhoeves hebben een typische grachtenstructuur, die de vorm aanneemt van het cijfer 8 of bestaat uit twee concentrische cirkels. In de kleinste cirkel bevindt zich dan het opperhof of 'foncier', meestal gelegen op een opgeworpen terp of motte. Op het opperhof staat het hooghuis van de heer, doorgaans gebouwd in steen met een verdieping. Heeft dit huis een versterkte toren, dan spreken we van een castrale motte, met daarop wat meestal een kasteel genoemd wordt. Zo zijn veel van onze huidige dorpen ontstaan rond een castrale motte met in het neerhof een boerderij en een kapel, die later parochiekerk wordt. In Voormezele en Zonnebeke ontwikkelt zich rond die kapel een abdij, die door de eeuwen veel machtiger wordt dan het kasteel zelf en dit in het geval van Zonnebeke zelfs opkoopt. Ook bij de gewone leengoeden heeft het afkalven van het feodaal systeem tot gevolg dat het overwicht verschuift van het opperhof naar het neerhof en dat de dubbele omwalling haar functie verliest. Na verloop van tijd woont de eigenaar ook niet langer op het opperhof en wordt dit zelfs helemaal verlaten, waarbij het neerhof uitgroeit tot een zelfstandig landbouwbedrijf. Door het functieverlies van de omwalling gaat de boer deze vaak geheel of gedeeltelijk aanvullen. Een typevoorbeeld van deze evolutie is Westhove in Nieuwkerke. Door luchtfotografisch en cartografisch onderzoek kunnen de oude contouren van verdwenen grachten toch nog teruggevonden worden, die dan eventueel archeologisch te onderzoeken zijn. Maar behalve de grachtstructuur zijn er soms nog andere tekenen van vroeger leenhouderschap terug te vinden, zoals de aanwezigheid van een wapenschild, een poortgebouw (hoewel hier veel minder dan in het Kortrijkse) en soms zelfs van een duiventoren. Op heel wat plaatsen zien we ook nog oude heraldische kleuren op luiken en deuren, zoals bijvoorbeeld rood en wit op de eigendommen van het Ieperse OCMW. Sommige leenhoeves zijn tevens heerlijkheden wat ondermeer betekent dat de leenheer een eigen rechtspraak heeft en het recht om tienden te heffen, waarbij de leenboer elk jaar de tiende schoof van zijn oogst moet afstaan. Deze wordt dan in naam van de leenheer door de tiendenheffers overgebracht naar de tiendenschuur. Ook kerkelijke instellingen kunnen tienden heffen, waaraan bijvoorbeeld nog de indrukwekkende tiendenschuur van Ter Doest in Lissewege herinnert. Dergelijke tiendenschuren hebben ongetwijfeld ook in onze streek bestaan, maar zijn nu volledig verdwenen. Het is trouwens een algemene vaststelling dat het gebouwenpatrimonium van middeleeuwse religieuze instellingen, zoals de Proosdijhoeve in Proven, een bijzonder sterke invloed uitoefent op de bouwtrant van seculiere boerderijen in haar omgeving.

OUDE EN NIEUWE HOEVESTRUCTUREN

In Poperinge en Vleteren zien we dat de meeste oude hoeves teruggaan tot de 18de eeuw, die een voorspoedige tijd is voor de landbouw. Toch moet enigszins voorzichtig omgesprongen worden met jaartallen op gebouwen, die ingemetsd of aangebracht zijn met ankerijzers, omdat ze vaak maar een tussenfase aangeven, zoals de versteniging. Omwille van de hoge kosprijs worden beschadigde gebouwen ook voortdurend hersteld en veel minder helemaal afgebroken. Op de meeste hoeves duurt het nog tot in de 19de eeuw vooraleer ook de bijgebouwen volledig in steen opgetrokken worden. Het gebruik van natuursteen blijft beperkt tot de omlijstingen van deur- en vensteropeningen, bijvoorbeeld arduinen dorpels. Ook stenen schollen als vloerbedekking vinden pas algemene ingang in de 18de eeuw, hoewel ze al van in de middeleeuwen gebruikt zijn in herenwoningen. In de zuidelijke Westhoek zijn de meeste hoeves in essentie terug te brengen tot twee belangrijke types. Bij vroeger en kleinere

Poperinge, Hoppeveld

Zonnebeke, 't Westgoet

[Historische hoeves en de zuidelijke westhoek]

hoeves gaat het meestal om langgevelbouw, waarbij alle functies (wonen, vee, opslagplaats) zich onder één langgestrekt dak bevinden. Grotere hoeves hebben dan weer een verspreide opstelling, vaak in U-vorm, waarbij het woonhuis afgescheiden is van de bedrijfsgebouwen. Het polderhoevetype, dat een langgeveltype is, strekt zich uit tot Vleteren en kenmerkt zich door de geprononceerde aanwezigheid van een voutekamer, waarbij de ene daknok verhoudingsgewijs uitspringt boven de andere. Op de daknok worden de nokpannen vaak vervangen door de plant donderbaar. Het belangrijkste kenmerk is misschien wel het wit kaleien van de gevels en het zwart teren van de voeting. Het polderhoevetype is meestal een zelfstandige bouwentiteit zonder veel bijgebouwen, behalve de 'mikke'. Hoewel niet uitsluitend, staan voutes vooral in relatie met veeteeltbedrijven, die voor het bewaren van zuivelproducten behoefte hebben aan een koele en droge kelder. Het duurt immers nog tot in de jaren '50 vooraleer moderne koeltechnieken hun intrede doen. Een ander, bij ons veel voorkomend hoevetype is de kruiskeukenhoeve, waarbij de keuken zich loodrecht op het woonhuis bevindt. Geleidelijk krijgt de zelfstandige keuken dan aansluiting bij de woning, maar wanneer en waarom dit precies gebeurt, is voorlopig nog niet helemaal duidelijk. Het kruiskeukentype komt buiten de Westhoek niet zo veel voor, maar wordt bij ons prominent gebouwd tot voor de Tweede Wereldoorlog.

Ook de wederopbouwarchitectuur van de jaren '20 en '30 heeft een merkwaardig hoevepatrimonium nagelaten.

Versillende modernistische architecten, zoals Huib Hoste, laten zich inspireren door de nieuwe rationele ideeën over landbouw om verschillende nieuwe boerderijvormen te ontwerpen. In de praktijk blijft men echter vasthouden aan het traditionele hoevemodel, waaraan dan wel nieuwe concepten toegevoegd worden. Zo krijgen de meeste nieuwe hoevegebouwen opnieuw een U-vormige opstelling en herstelt men oude feodale symbolen, zoals de toegangspoort. Maar anderzijds komt bijvoorbeeld de paardenstal niet meer per definitie in de buurt van de woning en wordt er ook plaats voorzien voor mechanische landbouwtuigen, vaak in nieuwe betonnen structuren. Opvallend bij sommige wederopbouwboerderijen is de overdekte mestvaalt, ook 'borch' genaamd, die moet verhinderen dat de ammoniak uit de mest verdampt. Het gebouwtje is langgerekt met open muren en een schilddak op bakstenen pijlers. In onze streek met vruchtbare zandleemgrond heeft dit weinig nut, maar bijvoorbeeld wel in gebieden met een arme zandgrond, zoals het noorden van Oost-Vlaanderen.

DE HOEVEGEBOUWEN

Een hoeve is een plaats waar landbouwgewassen opgeslagen en verwerkt worden, waar dieren gestald en gevoederd worden en waar de boer woont met zijn familie. Deze verschillende functies vragen om specifieke gebouwen, die weldoordacht uitgebouwd en opgesteld zijn. De nabijheid van ruimtes voor melkverwerking bij de melkkelder, de hooizolder bij de stalling en voederkleppen aan de buitenkant zijn daar voorbeelden van. Een voorname plaats wordt ingenomen door de schuur, die veelal loodrecht georiënteerd staat ten opzichte van het woonhuis. Dit heeft zowel te maken met prestige alsook om het woonhuis te beschermen tegen de westenwind. Schuren zijn er echter niet altijd geweest: de boer heeft zijn gewassen lang opgeslagen in silo's in de grond, in graanspijkers of 'koornhuizen', op de vliering of de zolder. Ze moeten vooral ook gezien worden als een bedrijfsgebouw en niet zozeer als een passieve stapelruimte. Schuren zijn zowat de fabrieken van de hoeve, waar er heel wat bedrijvigheid heerst. Naargelang het areaal hebben sommige oude hoeves zelfs twee schuren, een zomerschuur en een winterschuur. Het gedorste graan bewaart de boer bij voorkeur zo dicht mogelijk bij zijn bed, omwille van de kostbaarheid.

Graanzolders bevinden zich dan ook dikwijls boven de slaapkamer.

In de zuidelijke Westhoek is de dwarsschuur het meest voorkomende type. Deze bezit één of twee poorten, die uitgeven op de langgevel en het gebouw opdelen in drie stukken. De twee tegenoverliggende poorten dienen voor het binnenlaten, lossen en weer buiten laten van de met schoven geladen oogstwagens. In essentie dient de ruimte tussen deze twee poorten voor het

Poperinge, voutekelder (Provenseweg)

Poperinge, keuken (Provenseweg)

dorsen van het graan (dorsvloer) en het scheiden van het kaf van het koren, waarbij het graan tegengehouden wordt door een houten schutwand, de 'poeijwee'. Nadien houdt de boer hier ook kippen of andere dieren. Oude dwarsschuren kunnen gebouwd zijn in vakwerk met opvulling in leem of steen, gedeeltelijk 'gepotdekseld' met houten planken, of homogeen gemetst in baksteen. Meestal wordt tegen de schuur ook nog een wagenkot aangebouwd, dat maar sporadisch alleen voorkomt. Verder bezitten sommige schuren nog een half ondergrondse aardappelkelder in baksteenbouw. Het veelvuldige gebruik van horizontaal getimmerde planken ('berden') dient om het gebouw te laten ademen. Net zoals het wagenkot tocht doorlaat om de houten kar te laten drogen, moet het geoogste graan of opgestapelde hooi in de schuur kunnen verluchten om zelfgisting tegen te gaan. Hiervoor komen er ook speciale luchtgatpannen of 'uilengaten'. Lichtgatpannen in het dak voorzien de boer dan weer van het nodige licht.

Naast het boerenhuis, de schuur en stallingen hebben heel wat hoeves ook nog andere proto-industriële gebouwen, zoals een rosmolen, een hop- of chicorei-ast, een hondenrad aan de gevel om te karnen, tabaksdrogerijen, vlasroterijen, zwingelkoten, suikerdrogerijen,... Een alomtegenwoordig gebouwtje is de bakoven, vaak gelegen achter het woonhuis en gemakkelijk bereikbaar vanuit de keuken. Bakovens zijn er niet alleen om brood te bakken, maar destijds ook gebruikt als zomerhuisje voor het versnijden van groenten. In het Poperingse vormen ze soms één geheel met de hopast of 'kete'. De nog bewaarde hopasten zijn bijna alle in steen; maar hier en daar treffen we ook nog een ast in vakwerk aan, niet opgevuld met leem, maar wel versteend. Omwille van het brandgevaar situeren deze zich steeds op enige afstand van het woonhuis. De meeste hopasten doen echter al lang geen dienst meer voor het drogen van hop en worden nu gebruikt als opslagplaats of berghok... als ze al niet afgebroken zijn, natuurlijk.

HET BOERENLEVEN: EEN MULTIDISCIPLINAIRE AANPAK

De ontwikkeling van een historische hoeve kan en mag niet alleen begrepen worden als een louter functioneel groeiproces, maar heeft evenzeer te maken met geografische, antropologische, volkskundige en sociaal-economische omstandigheden, die een multidisciplinaire aanpak noodzakelijk maken. Vanuit geografisch oogpunt moet er steeds gezocht worden naar een functionele samenhang tussen de gebouwen en landschapselementen zoals de aanwezigheid van een boomgaard (fruit, hout), waterelementen (beek, waterput) en oude landindeling (kouters). Ook de aard van de grond heeft gevolgen voor het soort gewassen dat geteeld wordt, waarvoor dan weer specifieke gebouwen nodig zijn.

Op volkskundig gebied zijn er bijvoorbeeld de vele rituelen tegen het kwaad, zoals het begraven van dode katten of hosties onder de drempels, het schilderen van kruisen boven de kelderramen en het plaatsen van ijzeren haken in de schouw om mogelijke heksen te spiesen. Even merkwaardig zijn de vaak voorkomende muurtekens (metselaartekens) op de buitengevels, die ondanks alle uitleg die men eraan geeft, enigmatisch blijven.

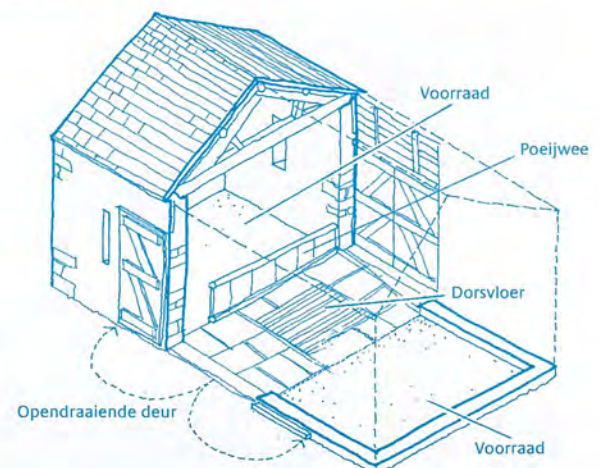
Vanuit antropologisch standpunt staat de grootte van de veestapel centraal als statussymbool, in het bijzonder het hebben van een paard. Dit kostbaar bezit wordt zo dicht mogelijk bij de woning gehouden, evenals kalverende koeien. Ook de grootte van de hiervan afgeleide mesthoop is belangrijk, want mest geeft vruchtbaarheid en dus ligt deze meestal goed zichtbaar op het binnenerf. Wanneer de leefwereld van mens en dier meer gescheiden worden, zien we tevens een evolutie van een overwegend langevel- naar een meer open hoevetype. Maar ook de sociale differentiatie onder de bewoners vindt haar weerslag op de inrichting van de hoeve; boer en boerin, ouders, grootouders en kinderen (jongens en meisjes gescheiden), knechten (paardenknecht bij het paard) en seizoenswerkers (zoals hoppeplukkers).

Op sociaal-economisch vlak is onze oude landbouw een 'commercial survival economy', die louter geënt is op het voorzien

Poperinge, versteende vakwerkbouw

Driedelige dwarsschuur

[Historische hoeves en de zuidelijke westhoek]

van eigen behoeftes en die van de lokale markt. Gevolgen hiervan zijn een specifieke arbeidsstructuur met hoge input en lage productiviteit, stelselmatige toename van het stedelijk grondbezit op het platteland met het ontstaan van grote pachthoeves en cyclische periodes van werkloosheid, waarbij de boer ook werkt als wever, briekebakker of herbergier. Anderzijds oefenen ook niet-landbouwers, 'cortweuners' genoemd, op kleine schaal agrarische activiteiten uit met een geit, een koe en een stal. Aan de andere kant van het spectrum bevinden zich de grote boeren, die meestal op de oude leenhoeves wonen, met daar ergens tussenin de kleine overlevers, de keuterboeren.

ECONOMISCHE NOODZAAK OF PURE VERWONDERING ?

In de laatste decennia is de landbouw gekenmerkt door een toenemende schaalvergroting met overal betonnen loodsen en onesthetische varkensstallen tot gevolg. Toch zijn deze moderne bijgebouwen vaak een economische noodzaak en hoeven ze ook niet altijd het landschap te ontsieren, wanneer hun inplanting goed gekozen is en ze bijvoorbeeld omgeven worden met een streekeigen groenscherm. Anderzijds lopen heel wat kleinere landbouwuitbatingen ten einde, waarbij de hoeves verkocht worden aan (vermogende) particulieren, die ze dan vaak terugbrengen in hun oorspronkelijke staat.

Wie meer wil weten over historische hoevebouw in de Westhoek, raden we in eerste instantie aan om eens een bezoek te brengen aan de drie openluchtmusea, waar hoeves uit de Westhoek heropgebouwd zijn; 'Bokrijk' in Limburg, 'Bachten de Kupe' in Izenberge en het 'Musée de pleine aire' in Villeneuve-d'Ascq. Hun inrichting en evocatieve voorstelling van het boerenleven zal je beter toelaten om nog bestaande oude hoevevormen en gebruiken in de streek te herkennen. De échte oude hoeves ontdek je het best per fiets en met de hulp van een stafkaart 1:10.000. Probeer dan ook eens in contact te komen met oudere boeren, die soms al generaties lang wonen en werken op dezelfde hoeve. En zo zal je stilletjes kunnen doordringen tot de diepste ziel van de Westhoek, een wereld vol pure verwondering !

LITERATUUR

- Brunskill, R.W. *Traditional Farm Buildings of Britain*, Weidenfeld, 1999.
- Cruyningen, P.J. *Schone Welbetimmerde Hofsteden: Boerderijbouw in Zeeland van de Tiende tot de Twintigste eeuw*, Stichting Historisch Boerderij-Onderzoek, 2002.
- Cruyningen, P.J. e.a. *Het Boerderijenboek*, Waanders, 2003.
- Delepierre, A.M. & Huys, M. *Bouwen door de Eeuwen heen in Vlaanderen: Inventaris van het cultuurbezit in België, Provincie West-Vlaanderen, Arrondissement Ieper, Deel 11 n 1-3*, Turnhout, 1987-1991.
- Despriet, Ph. *Twintig Zuidwestvlaamse Hoeven*, Kortrijk, 1978-1986 (2 dln).
- Feliers, S. *De Heropbouw van de Landelijke Architectuur in de Frontstreek na WO.1*, Zonnebeke, 1982.
- Ingelaere, K. *De Landelijke Vakwerkbouw in de Zuidelijke Westhoek*, Gent, 1977 (onuitgeg. Lic. Verh.).
- Raison, T. & Ronse, A. *Fermes-Types et Constructions rurales en West-Flandre*, Brugge, 1918 (2 dln).
- Trefois, V. *Ontwikkelingsgeschiedenis van onze Landelijke Architectuur*, Sint-Niklaas, 1978.
- Trefois, V. *Van Komwoning tot Vlaamsche Boerderij: Bijdrage tot de Geschiedenis der Plattelandsche Architectuur in Vlaanderen*, Antwerpen, 1941.
- Vermeersch, V. *Studie van Twaalf Oude Hoeven tussen Ieper en Veurne*, Gent, 1981 (Onuitgeg. Lic. Verh.).
- Weyns, J. *Vlaamse Hoeven: Vorm en Sfeer*, Lier, 1967.

Poperinge, verdwenen dwarsschuur in vakwerkbouw

Roesbrugge, verdwenen wagenkot

landschap en wereldoorlog I

[Opengestelde Sites: Landschap en Wereldoorlog I]

• Sint-Elooi

Voormezele, Rijselseweg

Sint-Elooi is een hooggelegen kruispunt, waar de wegen naar Ieper, Mesen-Armentiers en Waasten samenkomen. Sinds 2001 herinnert hier een klein monument met een artilleriestuk aan het oorlogsverleden van de site. Daarachter ligt in 1914 nog een opgeworpen heuvel, die tot 10 m boven de hoogte van Sint-Elooi zelf uitsteekt, bij de Britten bekend als 'Mound' en bij de Duitsers als 'Lehmhügel'. Op 14 maart 1915 kunnen de Duitsers de Mound innemen na de ontploffing van twee ondergrondse ladingen. Daarna ontwikkelt zich een dodelijk kat- en muisspel met ondergrondse mijnen en tegenmijnen en bovengrondse trench-raids. Begin 1916 slagen de Britten er voor het eerst in om door te dringen tot de stevige leperiaanse klei, van waaruit ze op 21 maart zes krachtige mijnen tot ontploffing brengen. De Canadezen kunnen de hoogte heroveren, maar amper een week later hebben de Duitsers de 6 kraters al stevig in hun bezit. Voor de grote mijnen­slag van 7 juni 1917 wordt onder de Mound de grootste en diepste van de 19 ladingen geplaatst; 45.000 kg ammonal op een diepte van 38 meter. Na de geweldige ontploffing wordt Sint-Elooi relatief gemakkelijk ingenomen door de 41st Division. Naar het einde van 1917 bouwen de Britten aan de westkant van de krater een goed afgewerkte bunker met een schietopening, gegoten op elephant plates. De krater en de bunker liggen op privé-terrein en zijn normaal enkel te bezoeken voor groepen. Aan de overkant van de weg is ook nog één van de 1916-kraters bewaard.

• Duits vliegveld Wereldoorlog II

Poperinge, Pezelhoekstraat (parking 't Reepje)

Ten noordoosten van het centrum van Poperinge ligt een relatief hooggelegen vlakte rond de Poperingevaart. Tijdens de Eerste Wereldoorlog bouwen de Fransen hier een vliegveld tussen de vaart en de Elverdingseweg. Aan de andere kant van de Poperingevaart leggen de Duitsers in het najaar van 1940 eveneens een vliegveld aan en dat tot over de Westvleterseweg. Hiervoor moet 125 ha landbouwgrond volledig genivelleerd worden. Er komen ook een 40-tal houten gebouwen, waaronder heel wat beschutting voor de vliegtuigen, barakken en zelfs enkele loodsen met een betonnen vloer. Blikvanger is ongetwijfeld de nog bewaarde Duitse controletoren ten westen van de Westvleterseweg, die ook voorzien wordt van een schijnwerper en luchtafweer. Verder komen er bunkers, een schietmuur, sanitair en voorzieningen inzake elektriciteit en water dat getrokken wordt vanuit de nabijgelegen Poperingevaart. In het midden van 1941 is het vliegveld min of meer gebruiksklaar, maar meer dan 5 vliegtuigen zijn er hier nooit geland. Een paar maanden later krijgt het terrein een nieuwe bestemming als militaire groentetuin, waarvoor het verkaveld wordt in stukken van ongeveer 1 ha. Op deze professioneel georganiseerde plantage geven de Duitsers werk aan meer dan 1000 mensen uit de streek. Na hun vertrek in 1944 worden de barakken in enkele dagen ontmanteld en ook de groenten zijn al even snel verdwenen. Het terrein wordt opnieuw uitgemeten en min of meer in zijn vroegere staat hersteld. Met een deskundige gids gaan we thans op zoek naar de laatste resten van deze vergeten Flugplatz Peselhoek.

Voormezele, Mijkrater Sint-Elooi

Poperinge, Duits vliegveld

Passendaele, 's Graventafel

- **'s Graventafel**

Passendale, 's Graventafelstraat (New Zealand Memorial)

Het gehucht 's Graventafel ligt op een hoogte van 35 m en wordt reeds genoemd in de 15de eeuw. In 1710 staat er al een molen, die meegaat met de daar tegenover gelegen herberg. Beide zijn mogelijk in verband te brengen met de castrale motte in het even verder gelegen Berlin Wood. In 1890 wordt de molen gebruikt door het gezin Vandevivere, die op 20 oktober 1914 de vlucht neemt. In 1915 speelt de hoogte een belangrijke rol bij de eerste gasaanvallen, maar ze is vooral bekend van de verovering op 4 oktober 1917 door de Nieuw-Zeelanders. Daarvoor banen zij zich eerst een weg door de ondergelopen vallei van de Hanebeek om dan boven de confrontatie aan te gaan met de Duitse Mittel-Riegel. Eenmaal deze doorbroken is, moeten de Nieuw-Zeelanders opnieuw afdalen naar de vallei van de Ravebeek met daarachter de hoogten rond Bellevue en nog verder de eigenlijke Passchendaele Ridge. De hernieuwde aanval van 12 oktober draait echter uit op een bloedige mislukking. In Passendale tellen de Nieuw-Zeelanders 2.730 slachtoffers, waaronder ook David Gallagher van het 2nd Auckland, de nog altijd legendarische aanvoerder van het rugbyteam 'The all Blacks'. Na de oorlog richten ze op de plaats van de molen een voor hen typisch monument op. Naar het einde van 1917 bouwen de Britten hier nog een kleine bunker op 'elephant plates', die waarschijnlijk ook hun meest oostelijke aan het Ieperfront is. Vanaf OMD zal deze bunker vrij en permanent toegankelijk zijn en op 11 november komt er ook een infodrager met toelichting over de site.

- **Steenbeek**

Sint-Juliaan, Brugseweg (tegenover traiteur)

Vanaf mei 1915 ligt Sint-Juliaan in het Duitse hinterland, waarin zowel verdedigingslijnes als commandostructuren gebouwd worden. Via een pad langs de Steenbeek komen we in een weiland bij één van de zeldzaam overgebleven commandobunkers; 'Kazerne 2', bijgenaamd 'Herzog Albrecht'. In 1914 staan langs een voetweg in de weide nog verschillende woningen, die hier tot kort voor 1940 in puin zijn blijven liggen. Vandaag heeft 'Kazerne 2' een lengte van 17,30 m, maar dit beslaat slechts 4 van de oorspronkelijk 8 tot 10 kamers. De zuidelijke helft van de bunker wordt in de jaren '60 afgebroken voor de oude metalen. Bij de bouw van de bunker zijn eerst een betonnen vloerplaat gegoten, dan een aparte achtermuur en tenslotte de 3 m brede kamers op typische golfplaten. Daarvoor staat nog een betonnen schutmuur met een tussenopening van 1,60 m, waarvan we op stafkaarten zien dat er een smalspoorlijn doorgaat. Het bouwwerk was voorzien van elektriciteit. Aan de vooravond van de Derde Slag bij Ieper veranderen de immense artilleriebeschietingen het landschap rond de Steenbeek in een ondoordringbaar moeraslandschap. Toch slaagt een eenheid van het 13e Royal Sussex (39ste Divisie) er reeds op 31 juli 1917 in om de bunker te veroveren en de beek over te steken. Maar al enkele uren later worden ze door de Duitse 50th Division teruggeslagen en blijven ze steken bij de Albrecht-bunker (Hackney Villa). Op 16 augustus 1917 kunnen de Britten dan eindelijk hun opmars verderzetten in de richting van Langemark.

Wijtschate, Bayernwald

Sint-Juliaan, Bunker bij de Steenbeek

• Bayernwald

Wijtschate, Oude Voormezelestraat

Gelegen tussen Sint-Elooi en Hollandse Schuur is Bayernwald één van de vooruitgeschoven hoogtes in de Wijtschateboog (40 m), dat zijn naam ontleent aan de Beierse troepen die het bos in november 1914 veroveren op de Fransen. Onder de aanvallers, even ten zuiden van de site, de toen nog onbekende Adolf Hitler. In de zomer van 1916 trekken de Duitsers zich dieper in het bos terug, waar ze een nieuwe linie uitbouwen volgens de nieuwe Duitse verdedigingsprincipes met loopgraven én betonbunkers. In totaal liggen hier 320 m loopgraven, bestaande uit een hoofdloopgraaf en vijf verbindingen naar achter. De loopgraven zijn gebouwd met omgekeerde A-frames, naar Brits model. In plaats van duck-boards en golfplaten gebruiken de Duitsers echter lange loopplanken en vlechtwerk. De aldus verbonden betonbunkers zijn gebouwd met geprefabriceerde stenen, zowel volle als met gaten. De binnenhoogte varieert tussen 1 m en 1,20 m, wat deze enkel geschikt maakt als schuilplaats tijdens beschietingen. Op de site bevinden zich ook nog de Duitse tegenmijnschachten Bertha 4 en 5, die hier voor het groot offensief van juni 1917 gemaakt zijn voor het onderscheppen van eventuele Britse mijnen. Ze zijn gebouwd in een achthoekig schachthuis en hebben een diepte van ca. 25 m. De site is op vraag van de gemeente Heuvelland gerestaureerd door de Association for Battlefield Archaeology in Flanders vzw. Een indrukwekkende bronzen maquette toont de oorlog in de Wijtschateboog en infopanelen maken je wegwijs op de site.

• Dozinghem Military Cemetery

Westvleteren, Leeuwerikstraat

Dozinghem Military Cemetery ligt in de bossen tussen Krombeke en Westvleteren, op de grens van de Britse en de Frans-Belgische sector. Het is als Britse militaire begraafplaats toegevoegd aan één van de grote Casualty Clearing Stations, die achter het front opgericht zijn voor het offensief van 1917. Gelijkaardige hospitaalsites met een begraafplaats zijn Bandaghem in Haringe, Mendinghem in Proven en Brandhoek in Vlamertinge. Bij Dozinghem worden drie Casualty Clearing Stations gestationeerd, het 4th, 47th en 61st, die hier blijven tot aan het Duitse voorjaarsoffensief in april 1918. Andere bronnen spreken in juli 1917 ook over het 62nd en 63rd. De naam 'Dozinghem' is een samentrekking van 'to doze', indutten of verdoven, met de lokale plaatsaanduiding 'hem'. Elk van de C.C.S.'s heeft zo'n 200 vaste bedden en kan in noodsituaties uitgebreid worden tot 1200. Voor 3175 militairen komt er geen 'Clearing', of verdere afvoer naar Frankrijk of Groot-Brittannië en is Dozinghem het eindpunt. De oudste is een Canadees van 57, de jongste een Zuidafrikaan van 17. Verder liggen er 3 Duitse krijgsgevangenen en waren er bij de ingang ook 118 Belgische graven. Tenslotte zijn er hier ook 73 Britten uit de Tweede Wereldoorlog begraven, waarvan een deel omgekomen is in mei 1940 bij het onder vuur nemen van een groep voertuigen door de Duitse luchtmacht. In 1944 proberen de Duitsers in de omliggende bossen naast 't Jagershof een V1-basis te bouwen, waarvan de betonnen grondplaat nog altijd te zien is.

Westvleteren, Dozinghem Military Cemetery

Mesen, Sint-Niklaaskerk

• Sint-Niklaaskerk

Mesen, Featherstonplein

Onder het koor van de heropgebouwde Sint-Niklaaskerk (1938) steekt een rechthoekige crypte uit de 11de eeuw, verdeeld in drie beuken en vier traveeën. Ze is tijdens de wederopbouw ontdekt onder een 17de eeuwse crypte, waar in 1914 Duitse gewonden verzorgd werden, onder wie Adolf Hitler. Het is de laatste rustplaats van Adela, dochter van de Franse koning en echtgenote van de Graaf van Vlaanderen. Rond 1060 sticht zij hier een vrouwenabdij voor adellijke dames en bouwt ook de eerste abdijkerk, toegewijd aan O.-L.-V. In de loop der eeuwen worden kerk en abdij herhaaldelijk vernield, o.m. in 1383 en 1579. Omstreeks 1164 komt er ten noorden van de abdijkerk een aparte parochiekerk, toegewijd aan Sint-Niklaas, die in 1685 gesloopt wordt en haar diensten verder houdt in deze van O.-L.-V. In 1776 vervangt een Koninklijk Gesticht de oude abdij en wordt de abdijkerk parochiekerk Sint-Niklaas. In oktober 1914 vechten Britten en Duitsers bijzonder hevig om het bezit van Mesen, waarbij de kerk volledig uitbrandt. Uiteindelijk verschuift het front tot voor de Douve met de stad als belangrijke Duitse versterking onmiddellijk erachter. Tijdens de voorbereidende beschietingen tot de mijnschlag van 7 juni 1917 wordt Mesen volledig in puin gelegd. In de 46 m hoge toren van de heropgebouwde kerk hangt een speciale vredesbeiaard met 53 klokken als herinnering aan Wereldoorlog I. Met OMD kan je deze toren ook beklimmen en er genieten van een panoramisch zicht op de heuvelkam rond Mesen.

[Regionaal Landschap West-Vlaamse Heuvels]

Samen bouwen aan het landschap van morgen met respect voor gisteren.

In het Regionaal Landschap West-Vlaamse Heuvels gebeurt het, vandaag.

Een terugblik op het landschapsbeeld van 150 jaar terug werkt vrij ontnuchterend. Bossen, hagen en bomenrijen zijn verdwenen door schaalverruiming en intensivering van landbouw, bewoning, vervoer en industrie. Vooral na de Tweede Wereldoorlog kreeg ons landschap definitieve (kaal)slagen te verduren. Toch blijkt bijvoorbeeld dat talrijke bomen en struiken nog genen in zich hebben van oorspronkelijk 'wilde', soms erg zeldzame soorten. Om wat er nog is, te behouden en wat verdwenen is, zo veel mogelijk in zijn oorspronkelijke staat te herstellen, werd in 1992 overgegaan tot de oprichting van een Regionaal Landschap West-Vlaamse Heuvels. In de zuidelijke Westhoek zijn zes van de zeven deelnemende gemeenten aan OMD er bij aangesloten. Langemark-Poelkapelle is toegetreden tot het Regionaal Landschap Yzer en Polder. In het Regionaal Landschap werken overheden en plattelandsbewoners actief samen aan het herstel en het goede beheer van het authentieke, gevarieerde landschap. Het streven naar een landschap met vorm én inhoud, waar mens en natuur elkaar optimaal kunnen vinden.

Als één van de belangrijkste initiatieven is in het begin van de jaren '90 begonnen met een vernieuwde plantactie 'behaag het landschap'. Bij landbouwers gebeurt dit door het opmaken van landschapsbedrijfsplannen en bij particulieren van landschapsplannen. Deze bestaan erin dat er op vrijwillige basis kleine landschapselementen aangelegd worden in overleg met de eigenaar. Aanplantingen worden uitgevoerd door de landschapswacht, een opleidingsproject voor langdurig werklozen. In de overeenkomst met de landbouwer is ook voorzien dat na de aanplanting nog 2 jaar nazorg gebeurt. De financiering gebeurt door de Provincie, Monumenten en Landschappen en de gemeenten. De eerste jaren is vooral samengewerkt met landbouwers uit Westouter. Hier beginnen de resultaten zich het duidelijkst af te tekenen. De Rode- en Vidaigneberg zijn nu opnieuw door een groen netwerk verbonden met Westouterdorp. Ook tussen Reningelst en Poperinge is het een stuk groener aan het worden. Sinds 1996 zijn 148 landschapsbedrijfsplannen uitgevoerd met in 2003 nog 52 in opmaak.

Een levend landschap met groene aders is zoveel méér dan enkel een mooie herinnering, een nostalgische mijmering op een prentkaart. Het biedt enerzijds 'meer groen', dus meer spontane natuur en anderzijds een doorkijk naar het landschap als levend erfgoed van het menselijk avontuur.

historische hoeves

[Opengestelde historische hoeves]

• Langhof

Voormezele, Rijselseweg 101

Het Langhof gaat terug op een landbouwwitbating met woning, die rond 1700 eigendom is van de leperse bankier Adrien Desramaudt. In het midden van de 18de eeuw wordt er een kasteel gebouwd op een motte, omgeven door water. Dit behoort toe aan de familie de Patin, waarvan Joseph de Patin, burgemeester van Voormezele, mogelijk de opdrachtgever is. Rond 1900 komt er een bijzonder geslaagde nieuwbouw in Louis XV-stijl, die dan eigendom is van Albert Vercruyse de Patin. Hij gebruikt het kasteel slechts sporadisch als zomerverblijf en verhuurt het aan diverse vooraanstaande families. In 1914 komt Langhof net achter de Britse frontlinie te liggen, waardoor het systematisch beschoten wordt. In 1916-17 wordt de site vooral bezet door de Britse artillerie. Tussen de ruïnes van het kasteel begint de 153th Field Company Royal Engineers in november 1917 met het gieten van 7 betonbunkers volgens het bekende type op zware 'elephant plates'. In de bouw zijn ook bakstenen van het vernielde kasteel verwerkt. Vanaf januari 1918 worden de werken beëindigd door de 4th Field Company Australian Engineers. Op 25 april 1918 drijven de Duitsers de Britten terug tot net voor Langhof, die het na drie dagen van plaatselijke gevechten uiteindelijk verliezen. Na de oorlog wordt het kasteel niet meer heropgebouwd en blijven de omwalde bunkers bewaard als site, thans omgeven door 10 prachtige populieren en beschermd als monument. Erachter ligt de kasteelhoeve, die precies op dezelfde plaats heropgebouwd is als voor de oorlog.

• Korte Wilde

Watou, Korte Wildestraat 1

Op de plaats van de hoeve Korte Wilde situeert Sanderus een fraai kasteel op een terp, met een brede gracht omgeven door eiken, waarvan de sporen zich nog aftekenen in het landschap. Het is de zetel van de heerlijkheid van Cortewyle, ontstaan door het samenvoegen van vier kleinere heerlijkheden en minstens teruggaande tot de 14de eeuw. In het midden van de 17de eeuw komt Cortewyle door huwelijk in het bezit van de Graven van Watou. Doordat zij in het dorp zelf resideren, raakt de site waarschijnlijk in verval en wordt het kasteel uiteindelijk in 1779 vervangen door een nog bestaand boerenhuis. Dit jaartal boven de voordeur wordt verder bevestigd door de aanwezigheid van 18de eeuwse modillons, lekdrempels, kruiskozijnen en oude beglazing. De andere hoevegebouwen hebben een U-vormige opstelling en gaan vooral terug tot de 19de eeuw met een nog bewaarde hopast, bakhuis en een stalvleugel uit 1889. In 1901 wordt de hoeve verpacht aan de Trappisten van de Catsberg, die er voor hun Vlaamse paters de refuge Saint-Bernard inrichten. Uit die tijd dateert nog een kleine neogotische kapel, thans gebruikt als bergplaats. Er komt ook een kaasmakerij, nu stalling, waar in 1913 meer dan 6.000 liter melk verwerkt wordt. De hoeve heeft een areaal van 46 ha en wordt nog tot in 1934 uitgebaat door 15 Trappisten. Korte Wilde is thans eigendom van het OCMW van Brugge, goed onderhouden en sinds 1986 beschermd als monument. Via een landschapsbedrijfsplan is ook de streekeigen beplanting hersteld.

• De Grootte Vierscaere

Beselare, Markizaatstraat 36

Ten zuidwesten van de hoeve Buyse stond eeuwenlang het kasteel van Beselare. In 1418 is het door de familie Hauweel met de gelijknamige heerlijkheid verkocht aan het geslacht Van der Woestine. De oorspronkelijk omwalde burcht wordt rond 1600 verbouwd tot een indrukwekkend kasteel met renaissancistische inslag. Het kasteel heeft vier hoektorens, een

Voormezele, Langhof

Watou, Korte Wilde

[Opengestelde historische hoeves]

geveltorentje en een spietoren die het vierkant gebouw domineert. In 1705 wordt de heerlijkheid verheven tot Markizaat. Ten westen van het kasteel ligt dan het neerhof, dat volgens een gravure in Sanderus mee omwald is. Van de kasteelhoeve zien we aan de noordkant een langwerpig gebouw en een afgescheiden woonhuis en daarmee evenwijdig aan de zuidkant een grote schuur met toren. In de Franse tijd wordt het kasteel verlaten en tegen 1813 ligt het al voor een groot deel in puin. In 1914 resten op het neerhof nog slechts een deel van de oude omwalling en een schuur met oude bouwsporen en resten van binnenverdeling, die de paardenstalling van de heren zou geweest zijn. Door haar ligging net achter het front is de hoeve tijdens de Eerste Wereldoorlog totaal verwoest. Ze wordt in 1921 ten noorden van de vooroorlogse hoeve heropgebouwd in U-vorm, op wat vroeger de Kachtelwee was. De landerijen van de Kasteelhoeve worden in 1938 verkaveld en verkocht. Vandaag hebben de gebouwen nog steeds hun authentieke wederopbouwstijl bewaard, die met de monumentale toegangspoort een waardige opvolger zijn van het verdwenen Markizaat.

• Barak

Sint-Juliaan, Roeselarestraat 5

De barak van Sint-Juliaan is ongetwijfeld het buitenbeentje van deze OMD. Ze is één van de zeldzaam bewaarde constructies van kort na de oorlog en toont hoe de teruggekeerden een voorlopige woning gemaakt hebben in afwachting van de definitieve wederopbouw van hun hoeve. Daarbij is gebruik gemaakt van alles wat er toen te vinden was, in het bijzonder recuperatiematerialen van het front. Twee nogal barokkerig en potsierlijk aandoende gevelementen zijn allicht afkomstig van een voordeur. Dat de noodwoning een houten gebouw is, valt door de metalen bekleding en de zwarte teer aan de buitenkant niet altijd even duidelijk te zien. De barak is gebouwd op een bakstenen sokkel, die hoger is aan de voorzijde dan aan de achterkant. Ze heeft een lengte van 18,10 m en een breedte van 4,35 m, waarschijnlijk bepaald door de lengte van het gebruikte I-spoorprofiel. De hoogte van de barak is 4,80 m, waarvan het zwaartepunt zich bevindt in de nokbalk. De spanten zijn stevig geplaatst op massief houten binnenmuren en dichtgemaakt met een 'gewapende pleisterlaag' op gerecupereerde netten van het slagveld. Het dak ligt thans in pannen, maar oorspronkelijk in metalen platen, terwijl de vloer deels uit hout, deels uit aangestampte aarde bestaat. In de barak zijn 5 ruimtes, waaronder 2 slaapkamers langs weerszijden van de keuken. Ze wordt begin 1921 gebouwd en bewoond door de familie Masschelein en dat tot de westelijk gelegen woning heropgebouwd is. Vandaag doet de barak dienst als bergplaats.

• Westhove

Nieuwkerke, Westhovestraat 3

Westhove heeft een imposante gesloten hoevebouw, die typisch is voor de Leiestreek. Tijdens de Eerste Wereldoorlog wordt de hoeve ondermeer ingericht als hoofdkwartier voor de Nieuw-Zeelanders. Hieraan herinnert nog een kleine betonnen bunker en even verder ook Westhof Farm Cemetery. In 1918 wordt de hoeve gedeeltelijk vernield, waardoor het boerenhuis in 1921 bijna volledig moet herbouwd worden. De indrukwekkende schuur dateert uit 1888. Naast de hoeve ligt nog een deel van een omwalling met een mote en een oude steenput. Op de Ferrariskaart zien we hier op het einde van de 18de eeuw een grote U-vormige hoeve met 2 kleine bijgebouwen, al dan niet in vervanging van een kasteel of voornaamere woning uit de Middeleeuwen. Het betreft immers de zetel van de heerlijkheid Westhove, die in 1515 toekomt aan de familie Van Halewyn. Via het geslacht de Croy wordt deze tussen het einde van de 16de en het begin van de 19de eeuw

Beselare, De Grootte Vierscaere

Nieuwkerke, Westhove

drie keer verkocht, respectievelijk aan de families des Trompes, de Pellart en laatst de Gaudeman uit Rijsel. Rond de hoeve zijn een groot deel van de landerijen nog tot in de 19de eeuw bebost. De hoeve is beschermd als monument en via een landschapsbedrijfsplan wordt thans ook gewerkt aan het herstel van de omgeving. Zowel op historisch als op architecturaal vlak vertoont Westhove heel wat gelijkenissen met de even verder gelegen heerlijkheid Oosthove, op de grens van Nieuwkerke, Ploegsteert en Nieppe.

• Noordhof

Oostvleteren, Veurnestraat 36

Het Noordhof is één van de vier historische boerderijen in Oostvleteren, die volgens hun ligging genoemd zijn naar de vier windstreken. Het woonhuis in gele baksteenbouw wordt door muurankers in de rechterzijgevel gedateerd in 1654, maar heeft verder een overwegend 18de eeuws uitzicht, zoals aangegeven in de linkerzijgevel (1767). Tot 1944 worden de indrukwekkende kelders gebruikt als brouwerij. Het boerenhuis staat op een omwalde terp, die zeker teruggaat tot de 12de eeuw als zetel van de heerlijkheid 'ten Broucke' bij de nabijgelegen Yzerbroeken. Tussen 1345 en 1429 valt de heerlijkheid onder het huis van Haveskerke, die het hof met dat van Nevele samenbrengt onder het Grafelijk Hof van Veurne. In 1618 heeft de hoeve een oppervlakte van ongeveer 50 ha en behoort ze toe aan de familie van Sint-Aldegonde. In het midden van de 17de eeuw komt de heerlijkheid toe aan de heren van Beauvoorde, die de hoeve tot een stuk in de 19de eeuw in eigendom houden. Aan de westzijde bevindt zich een houten dwarsschuur met wagenhuis uit het einde van de 18de eeuw. Naar het zuiden staat een stalling in gele baksteenbouw met jaarankers uit 1877. Een éénbeukig wagenhuis aan de zuidoostkant, deels omgebouwd tot stalling, dateert eveneens uit de 19de eeuw. De hoeve wordt reeds verschillende generaties uitgebaat door de familie Dehaene, die de oorspronkelijke gebouwen zoveel mogelijk behouden heeft.

• La Petite Douve

Mesen, Armentierssteenweg 26

In 1694 koopt abdis Marie-Louise de Créquy aan Jean François de la Motte een pachtgoed nabij de Douve. De hoeve wordt door de abdij verpacht en stelselmatig uitgebreid met aangelegen gronden omdat ze één grote pachter verkiest boven meerdere kleine. In 1776 wordt het Koninklijk Gesticht van Mesen eigenaar van alle goederen van de vroegere abdij en dus ook van de hoeve. In juni 1845 slaat de bliksem in en worden de gebouwen bijna volledig in as gelegd. In 1915 bouwen de Duitsers La Petite Douve uit tot één van hun vooruitgeschoven steunpunten in de Wijtschateboog en noemen het 'Noel-Hof'. Vanaf maart 1916 graven de 3rd Canadian en de Britse 171st Tunnelling Company aan een 24 m diepe schacht en een 265 m lange tunnel onder de hoeve. Na het plaatsen van een krachtige lading bouwen ze nog een tweede tunnel naar het noorden, omdat ze vermoeden dat de Duitsers daar aan het tegenmijnen zijn. Op 28 augustus 1916 laat Mineur-Kompagnie 319 inderdaad een krachtige lading ontploffen, waarbij de Britse tunnels instorten en deze dus ook hun lading verliezen. Vervolgens bouwen de Duitsers tussen de funderingen ook nog de tegenmijnschacht Hermann, die tot voor enkele jaren gebruikt werd als diepe waterput. Na de oorlog wordt de hoeve opnieuw heropgebouwd als gesloten herenhoeve, maar wel iets hoger en dus verder van de Douve. Hierbij wordt de naam 'La Petite Douve' vervangen door 'La Basse Cour', naar een vroegere hoeve van het Gesticht, dat er nog altijd eigenaar van is. Ze wordt al meer dan 100 jaar gepacht door de familie Mahieu.

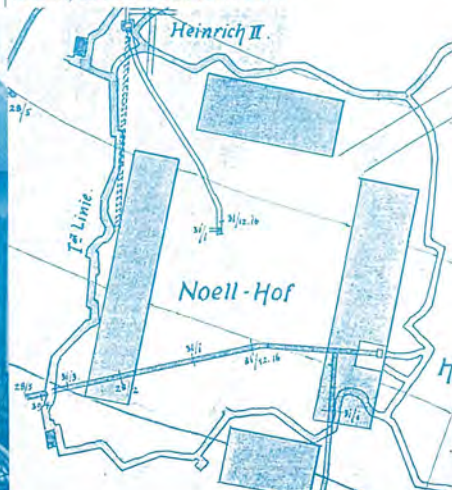
Oostvleteren, Noordhof

Sint-Juliaan, Barak

Mesen, La Petite Douve in 1917

[Themawandelingen en gemeentelijke activiteiten]

• **Bezoek: Bedford House Cemetery & Kwekerij War Graves Commission** | *Ieper, Rijselseweg*

Tijdens Wereldoorlog I wordt het kasteel Rozendal van de familie de Stuers ingericht als hoofdkwartier en hulppost. De eerste doden worden begraven in de moestuin en later overal in het kasteelpark. Uiteindelijk liggen er meer dan 5000 uit alle hoeken van het Britse imperium. Voor de aanleg in de jaren '20 volgt architect von Berg grotendeels de parkstructuur, waar bij de toegangsweg, het eiland met de ijskelder, een deel van de ruïnes en de grachten bewaard zijn. Met OMD geeft een tuinier van de War Graves uitleg bij de gebruikte groenaanleg.

Praktisch: vrij toegankelijk van 11u tot 17u

• **Wandeling: Natuur en Water langs de Stadsrand** | *Ieper, Leopold III laan (nieuwe vestingbrug)*

Ieper heeft iets met water. De stad is ontstaan aan de Ieperlee en reeds in de 13de eeuw worden er vijvers aangelegd om drinkwater naar de stad te brengen, de vestingwallen op peil te houden en de lakenindustrie van water te voorzien. Op een speciale tocht ontdekken we het unieke vestinglandschap, de Verdrongen Weiden, Zillebekevijver, de Triangel en natuurlijk de Ieperlee. Omdat we ook afdalen in de ondergrondse Ieperlee, zijn laarzen en een zaklamp noodzakelijk.

Praktisch: vertrek om 9u30 en om 14u30 (duur ± 2 uur) | gratis inschrijven: Dienst van Toerisme Ieper, tel. 057 23 92 20

• **Bezoek: Natuurtuin De Triangel** | *Ieper, naast het asiel*

De Triangel is een klein natuurgebied van ca. 1,5 ha, gelegen tussen de Oudstrijderslaan en de Spoorweg. Het heeft een rijk gevarieerde biotoop met een vijver, poelen, bosjes en houtkanten, een grasweide, zeer droge en zeer natte gronden. Dit milieu-educatief project wordt jaarlijks door tientallen klassen bezocht. Met OMD ontdek je de Triangel in al zijn facetten; het verrassende waterleven, wilde bloemen, kruiden en ook de imker die vertelt over zijn bijen.

Praktisch: vrij toegankelijk van 11u tot 17u

• **Wandeling: Speurneuzen in de Palingbeek** | *Zillebeke, Palingbeekstraat 18 (parking cafetaria)*

De Palingbeek is een 240 ha groot natuurdomein rond het verwezen kanaal Ieper-Komen, dat in de 19de eeuw Ieper met de Leie moest verbinden. In 1915-17 worden de opgeworpen kanaaloevers rond The Bluff of Grosse Bastion de inzet van een bloedige strijd. Daaraan herinneren nu nog verschillende begraafplaatsen, betonbunkers en ook enkele mijnkraters. Met OMD maakt de domeinwacher je wegwijs in het waardevol verleden en het natuurrijk heden van de Palingbeek.

Praktisch: verzamelen om 14u, info RLWH 057 22 90 92

• **Bezoek: Belforttoren** | *Ieper, Grote Markt (lakenhalle)*

De Belforttoren maakt deel uit van de 120 m lange Ieperse lakenhalle. Na 320 trappen kan je vanop de 65 m hoge toren genieten van een prachtig zicht op de stad en de verderliggende heuvelkam. *Praktisch: bezoek om 14u30, 15u en 15u30*

• **Bezoek: Pool of Peace** | *Wijtschate, Kruisstraat*

De Pool of Peace is één van de 19 grote mijnkraters van 7 juni 1917 en het resultaat van de ontploffing van 45.000 kg ammonal. In 1914 was dit nog een hoogte met daarop de Spanbroekmolen en de herberg-hoeve 'In de Spanbroek'.

De krater is sinds 1931 eigendom van Talbot House in Poperinge en op vandaag een oase van natuur en rust.

Met OMD krijg je historische toelichting en er wordt ook voorzien in aangepaste muziek.

Praktisch: van 10u tot 18u

Ieper, Bedford House Cemetery

Ieper, Natuurtuin De Triangel

gemeentelijke activiteiten

- **Wandeling: Burggraaf Frimoutpark** | *Poperinge, Stadspark (Frimoutmonument)*

In 1187 geeft Filips van de Elzas toelating om de vaart te kanaliseren, maar het duurt nog tot het einde van de 14de eeuw voor deze ook bevaarbaar is. De vallei van de vaart strekt zich uit tot tegen de Grote Markt en is sinds 2 jaar omgevormd tot stadspark. Langs de vaart en het park loopt de Veurnestraat, waar nog restanten te zien zijn van vroeg-industriële ontwikkeling. Er is het verhaal van de tabaksfabriek Lava, van drie brouwerijen, een pottenbakkerij, een papierfabriek en een leerlooierij.
Praktisch: vertrek om 14u en 16u | gratis inschrijven bij de Dienst van Toerisme Poperinge, tel 057 34 66 76

- **Fototentoonstelling: Landschap en Herinnering** | *Zonnebeke, Memorial Museum Passchendaele 1917 (Ieperseweg 5)*

Fotograaf Michiel Hendrickx werkt o.m. voor De Standaard en is bij het grote publiek bekend van verschillende radio- en TV-programma's met socio-culturele inslag. Als West-Vlaming koestert Michiel Hendrickx ook een bijzondere belangstelling voor de Eerste Wereldoorlog. Op vraag van het museum maakte hij een unieke fotoreportage over de oude slagvelden, 90 jaar na het begin van de oorlog. Het museum zelf vertelt het verhaal van Passchendaele 1917 en het leven onder de grond.
Praktisch: tentoonstelling vrij toegankelijk van 10u tot 18u

- **Wandeling: The Road to Passchendaele** | *Zonnebeke, Ieperseweg 5 (kasteelpoort)*

Op 4 oktober 1917 is de baan Zonnebeke-Langemark de vertreklijn van een grote aanval op de Passchendaele Ridge. In het centrum van de aanval ligt de bedding van de spoorlijn Ieper-Roeselare, aangelegd in 1858. Tegen de avond strandt de 3e Australische Divisie bij het huidige Tyne Cot Cemetery op de Flandern I Stellung. Sinds het laatste 'mazoutje' hier in 1952 voorbijreed, is het traject herschapen in een natuurlijk, maar weinig toegankelijk geheel. Met een gedreven gids treden we thans opnieuw in het spoor van 4 oktober 1917.
Praktisch: vertrek om 11u, 13u, 14u30 en 16u | gratis inschrijven bij de Dienst van Toerisme Zonnebeke, tel 051 77 04 41

- **Bezoek: Steenakkermolen** | *Sint-Juliaan, Onze-Lieve-Vrouwstraat (bij de 'Canadien')*

De Steenakkermolen gaat zeker terug tot het einde van de 14de eeuw. In oktober 1914 brandt de oude molen af, waarna de site nog een vooraanstaande rol speelt in de Tweede Slag bij Ieper en de gevreesde naam 'Totenmühle' krijgt. Na de oorlog komt hier de Kruisbergmolen uit Pittem (1790) die zwaar beschadigd wordt in 1940. De molen is thans eigendom van de Provincie West-Vlaanderen en sinds 1992 opnieuw maalvaardig.
Praktisch: vrij toegankelijk van 10u tot 18u

- **Wandeling: Landschap lezen** | *Mesen, Markt 22 (Adelahuys)*

De kleine stad Mesen heeft een groot verleden. Met OMD worden de belangrijkste bezienswaardigheden verbonden in een wandeling; de indrukwekkende Sint-Niklaaskerk met crypte, de Ierse Vredestoren, het New Zealand Memorial en Messines Ridge Cemetery. De wandeling loopt grotendeels over oude, onverharde veldwegen en biedt een reeks uitzonderlijke vergezichten. De gids zal in het bijzonder aandacht besteden aan het leren lezen van het historische landschap rond de stad.
Praktisch: vertrek om 10u en 15u

Poperinge, Burggraaf Frimoutpark

Zonnebeke, Oude spoorweg naar Passendaele

Zonnebeke, fotograaf Michiel Hendrickx

open monumentendag

rondritten

[OMD-Rondritten]

De opengestelde sites rond de thema's 'Wereldoorlog I in het Landschap' en 'Historische Hoeves' kunnen individueel bezocht worden tussen 10u00 en 18u00. De sites zijn zichtbaar aangeduid met de vlag van Open Monumentendag en er is steeds een gids ter plaatse. Wie zich wil verdiepen in één van de twee gekozen subthema's kan ook VOORAF (vanaf maandag 16 augustus) inschrijven voor een speciale OMD-rondrit, waarin telkens zeven sites over de zeven deelnemende gemeenten bezocht worden. Elke rondrit is zo'n 80 km lang en deelname kost 2 euro.

De eerste rondrit

'Wereldoorlog I in het Landschap' start op de Leet in IEPER en verbindt volgende locaties:

- Ieper: Sint-Elooi (Voormezele)
- Poperinge: Vliegveld (Poperinge)
- Zonnebeke: 's Graventafel (Passendale)
- Langemark-Poelkapelle: Steenbeek (Sint-Juliaan)
- Heuvelland: Bayernwald (Wijtschate)
- Vleteren: Dozinghem (Westvleteren)
- Mese: Sint-Niklaaskerk

De tweede rondrit

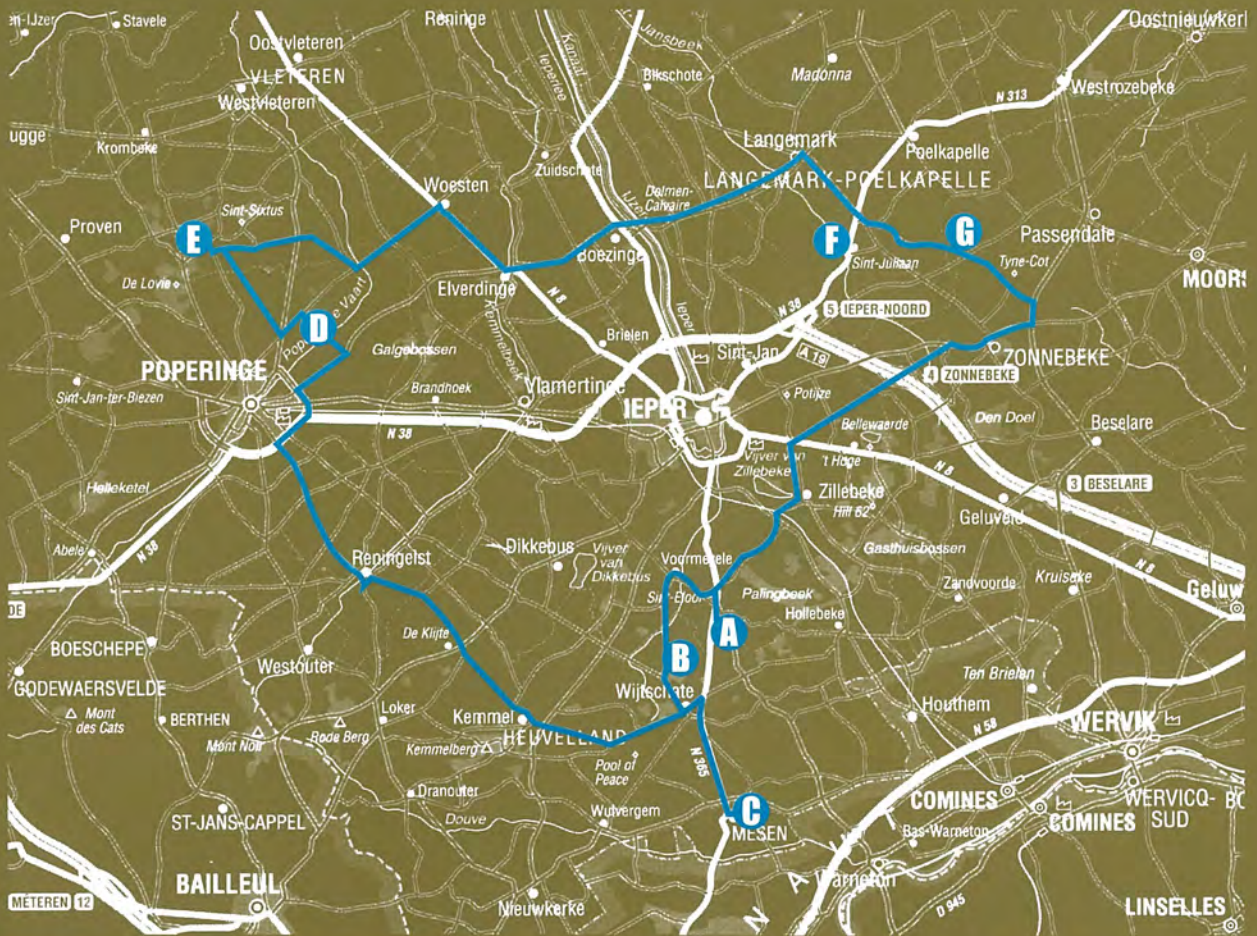
'Historische Hoeves' start op het Oudstrijdersplein in POPERINGE en verbindt volgende locaties:

- Ieper: Langhof (Voormezele)
- Poperinge: Korte Wilde (Watou)
- Zonnebeke: De Grootte Vierscaere (Beselare)
- Langemark-Poelkapelle: Barak (Sint-Juliaan)
- Heuvelland: Westhove (Nieuwkerke)
- Vleteren: Noordhof (Oostvleteren)
- Mese: La Petite Douve

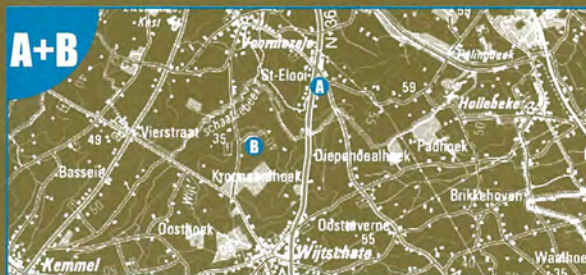
Praktische regeling lussen en bussen:

1. In tegenstelling tot vorig jaar kan er enkel en ALLEEN ingeschreven worden bij de DIENST voor TOERISME in IEPER (Grote Markt 34, tel. 057 / 23 92 20 of toerisme@ieper.be) en dit VANAF 16 AUGUSTUS. Deelnemen kost 2 euro per persoon. Betalen doe je aan de balie van de Dienst Toerisme in Ieper of beter nog, door overschrijving op rekening 068-2331187-13 van 'Cultuur Zuidelijke Westhoek'. Vermeld in de mededeling steeds om welke rondrit het gaat (OORLOG of HOEVES). Na 16 augustus is vliegenschvlug inschrijven de boodschap, want het aantal plaatsen is opnieuw beperkt en het beloven twee ongemeen boeiende rondritten te worden. Wie bij een telefonische reservatie na een week nog niet betaald heeft, verliest zijn/haar plaats(en). Voor elke betaalde plaats krijg je een deelnamekaart toegestuurd, die op OMD moet meegebracht worden.
2. Op zondag 12 september begeeft u zich tegen 12u45 naar de opstapplaats van uw rondrit (Ieper-Leet of Poperinge-Oudstrijdersplein). VERGEET JE DEELNAMEKAART NIET! De bussen vertrekken STIPT OM 13u00! Op elke bus is er een gids die u op een deskundige manier voorbereidt op de volgende halte. Ook bij elke halte is er een historische of natuurgids aanwezig, die toelichting geeft bij het opengestelde natuurmonument. Ten laatste om 19u00 zijn de bussen terug aan het vertrekpunt en zal u ongetwijfeld een unieke Westhoek-ervaring rijker zijn.

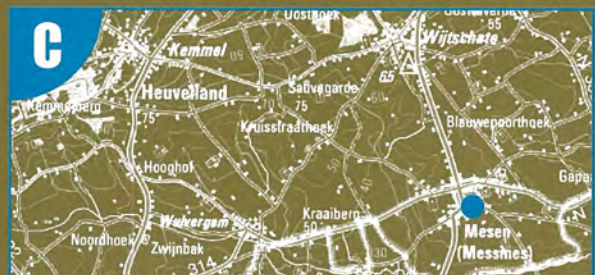
[Opengestelde Sites: Landschap en Wereldoorlog I]

© CARTO UITGEVERIJ

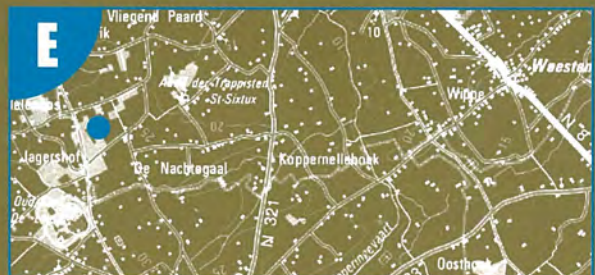
A] Sint-Elooi, Rijselseweg - Voormezele
B] Bayernwald, Oude Voormezelestraat - Wijtschate

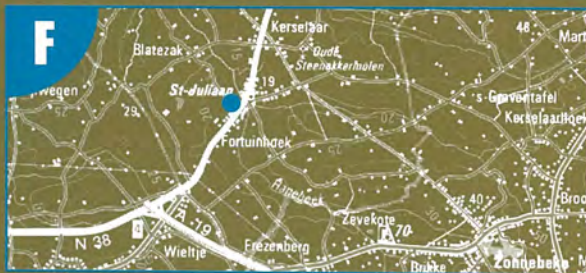
Sint-Niklaaskerk, Featherstonplein - Mesen

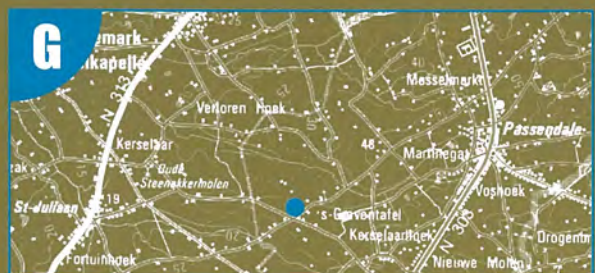
Duits vliegveld WOII, Pezelhoekstraat - Poperinge

Dozinghem Military Cemetery, Leeuwerikstraat - Westvleteren

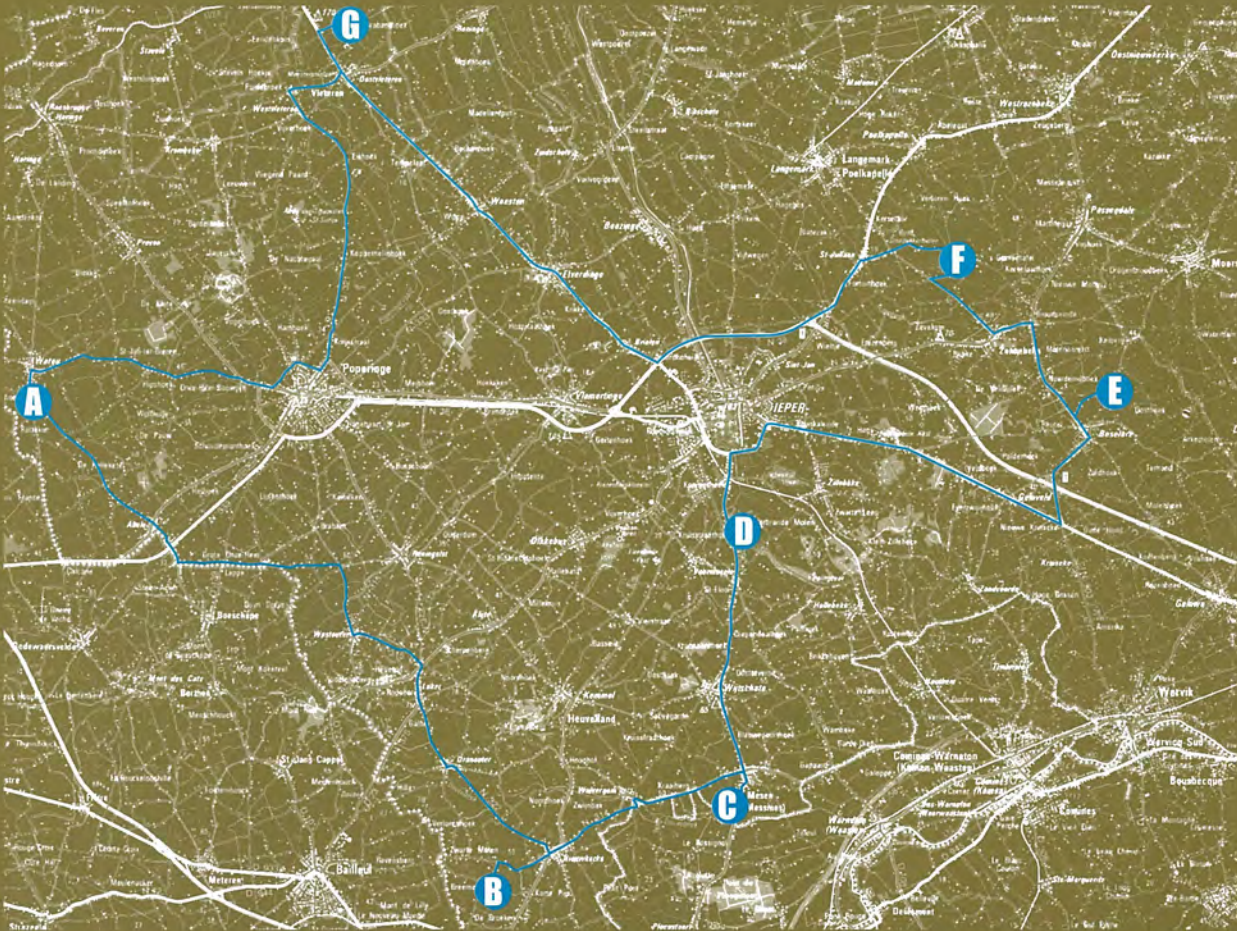

Steenbeek, Brugseweg - Sint-Juliaan

s Graventafel, s Graventafelstraat - Passendale

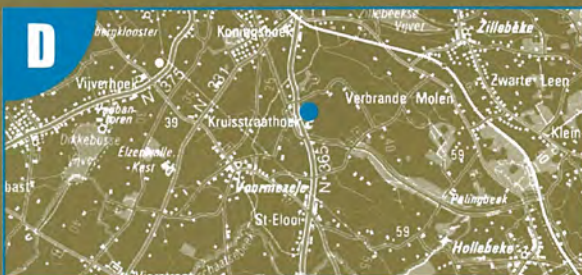
[Opengestelde Sites: Historische Hoeves]

A] Korte Wilde, Korte Wildestraat - Watou

B] Westhove, Westhovestraat - Nieuwerkerke
C] La Petite Douve, Armentierssteenweg - Mesen

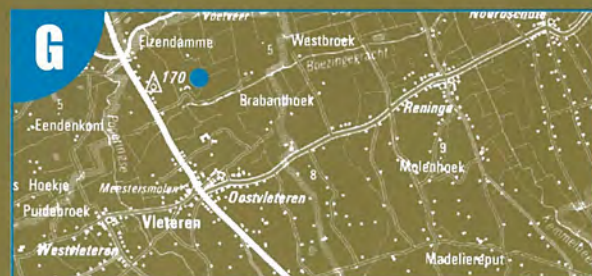
D] Langhof, Rijselseweg - Voormezele

E] De Grote Vierscaere, Markizaatstraat - Beselare

F] Barak, Roeselarestreet - Sint-Juliaan

G] Noordhof, Veurnestraat - Oostvleteren

Het project 'Open Monumentdag 2004: Landschap en Herinnering in de zuidelijke Westhoek' is een samenwerking tussen de diensten voor cultuur en toerisme van Ieper, Poperinge, Zonnebeke, Heuvelland, Langemark-Poelkapelle, Vleteren en Mesen m.m.v. het Regionaal Landschap West-Vlaamse Heuvels, de milieudiensten en de gidsenkringen.

Realisatie

de cultuurbeleidscoördinatoren en/of diensthoofden toerisme: Alexander Declercq, Bart Wemaere, Franky Bostyn, Stefaan Decrock, Bart Rambour, Veronique De Block, Steven Reynaert
 de schepenen van cultuur en toerisme: Frans Lignel, Christof Dejaegher, Franky Bryon, Geert Vandewynckel, Luc Maddelein, Lutgarde Demeyer, Sandy Evrard
 de Provincie West-Vlaanderen

OPEN MONUMENTENDAG

12 september 2004

Brochure

redactie: Franky Bostyn
 nazicht: Alexander Declercq en Bart Wemaere
 kaarten: Frederik Pattyn, NGI, Carto
 ontwerp en druk: cuvelier graphics nv 'industrial printing'
 foto's: gemeentelijke diensten voor cultuur en toerisme, In Flanders Fields museum, Memorial Museum Passchendaele 1917, ABAF vzw, Regionaal Landschap West-Vlaamse Heuvels
 met dank aan: Johan Bostoën, familie Buyse, Valerie Carnel, Marc Cordenier, familie Decat, familie Dehaene, Sabine Dejonckheere, Dominiek Dendooven, Luk Dombrecht, Katrien Hindryckx, Carlo Jengember, familie Kern, Fleur Lahousse, Inge Lefere, familie Lemahieu-Ameloot, familie Mahieu, Michelle Martens, Raoul Masschelein, Matthias Pattyn, Roger Planckaert, Bertin Quaghebeur, Rik Ryon, Lieven Stubbe, Cindy Timperman, Heidi Vanackere, familie Vanneste, Ann Vansteenhuyse, familie Verfaillie, familie Vervaeet

© 2004 Samenwerkingsverband zuidelijke Westhoek

